

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА – ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Галюк Л. І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, 76019,
буль. Карпатська, 15, e-mail: barva7@ukr.net

Анотація. У статті досліджено актуальні теоретичні та практичні аспекти формування облікової політики, її значення і роль як інструмента управління обліковим процесом на підприємстві та джерелом інформації для прийняття ефективних поточних та стратегічних управлінських рішень. Проведено аналіз підходів до трактування поняття “облікова політика” в міжнародних і вітчизняних нормативних документах, наукових джерелах та аргументовано доцільність розмежування таких дефініцій як “облікова політика” та “формування облікової політики” та запропоноване власне визначення цих понять. Обґрунтовано ефективність застосування моделювання, як методу формування облікової політики. Оскільки в основі розробки облікової політики лежить вибір, саме моделювання, в поєднанні з професійним судженням бухгалтера, є доцільним науковим методом, який сприяє вибору найбільш оптимальної моделі розпорядчого документу про облікову політику, підвищенням ролі обліку, як джерела інформаційного забезпечення для прийняття обґрунтованих та ефективних управлінських рішень.

На основі даних анкетування підприємств різних галузей та організаційно – правових форм господарювання визначено ряд проблемних питань, що виникають у практикуючих бухгалтерів у процесі формування облікової політики. Запропоновано практичні рекомендації щодо їх вирішення та обґрунтовано необхідність подальших наукових досліджень з питань формування та реалізації облікової політики на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: облікова політика, етапи формування облікової політики, моделювання облікової політики, розпорядчий документ про облікову політику.

Аннотація. В статье исследованы актуальные теоретические и практические аспекты формирования учетной политики, ее значение и роль как инструмента управления учетным процессом на предприятии, а также источника информации для принятия эффективных текущих и стратегических управленческих решений. Проведен анализ подходов к трактовке понятия «учетная политика» в международных и отечественных нормативных документах, научных источниках и аргументирована целесообразность разделения таких понятий, как «учетная политика» и «формирование учетной политики» и предложено собственное определение этих понятий. Обосновано эффективность использования моделирования как метода формирования учетной политики. Так как основанием для разработки учетной политики является выбор, именно моделирование, в сочетании с профессиональным суждением бухгалтера, является целесообразным научным методом, который способствует выбору наиболее оптимальной модели распорядительного документа об учетной политике, повышением роли учета в качестве источника информационного обеспечения для принятия обоснованных и эффективных управленческих решений.

На основании данных анкетирования предприятий разных сфер и организационно – правовых форм хозяйствования, определены ряд проблемных вопросов, которые возникают у практикующих бухгалтеров в процессе формирования учетной политики. Предложены практические рекомендации касательно их решения и обоснована необходимость дальнейших научных исследований по вопросам формирования и реализации учетной политики на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: учетная политика, этапы формирования учетной политики, моделирование учетной политики, распорядительный документ об учетной политике.

Annotation. Points described in the article are the following: current theoretical and practical aspects of development of accounting policy, its meaning and role as an instrument of accounting process management at the enterprise and as an information source for making effective daily and strategic managerial decisions. The following analysis was performed: analysis of approaches towards understanding of concept “accounting policy” in international and national normative documents, scientific resources and based on it – given reasons for separating such concepts as “accounting policy” and “accounting policy development” and proposed own definition of these concepts. Efficiency of usage simulating as a method for accounting policy development is argued. Because of the fact that choice is the background for accounting policy building, it is simulation combined with professional suggestion of accountant that becomes suitable scientific method which allows choosing the most appropriate model of administrative document about accounting policy, promotion of role of accounting as an informational source for making effective managerial decisions.

There is a list of problematic questions raised by practical accountants in the process of accounting policy development; this list is based on the data of questionnaire evaluation of enterprises in different spheres and of different organization forms. Practical recommendations are proposed concerning solving

the mentioned problematic questions; also necessity of further scientific research on the topic of development and realization of accounting policy at national enterprises is argued.

Key words: accounting policy, stages of development of accounting policy, simulation of accounting policy, administrative document about accounting policy.

Вступ. Процеси інтеграції України в міжнародне економічне співтовариство, розвиток ринкових умов господарювання, вихід національних підприємств на зовнішні ринки, створення на території України підприємств з іноземними інвестиціями, спільних підприємств, представництв міжнародних транснаціональних корпорацій, поява різноманітних форм власності і видів діяльності вимагає нових і більш ефективних підходів до забезпечення користувачів якісною, достовірною та своєчасною інформацією для прийняття ефективних та обґрунтованих управлінських рішень в поточній діяльності та на тривалу перспективу.

Відповідно, зростають вимоги до бухгалтерського обліку, як до однієї з найважливіших складових системи управління, джерела інформації про реальний стан, дієвого інструменту контролю та аналізу фінансово-економічного та майнового стану підприємства.

В умовах планової економіки регулювання бухгалтерського обліку здійснювалось шляхом затвердження низки інструкцій та інших нормативних документів, які були обов'язкові до виконання і не передбачали жодних відхилень чи самостійних трактувань. В першу чергу, це зумовлено тим, що практично всі підприємства належали до державної форми власності, відповідно державні органи затверджували техніко-економічні та виробничі плани розвитку підприємств, були одноосібними користувачами фінансової звітності.

Перехід підприємств до умов ринкової економіки висуває якісно нові вимоги до процесу управління підприємством, економічної, виробничої, маркетингової стратегії його діяльності, розвитку і, звичайно, до бухгалтерського обліку як до "процесу виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень" [1]

Окрім того, фінансова звітність повинна бути складена з дотриманням загальноприйнятих у міжнародній бухгалтерській практиці норм, стандартів та концепцій. Поняття "облікова політика" є ключовим у системі міжнародних стандартів фінансової звітності, що зумовлено самою ідеєю стандартизації обліку та звітності. Офіційно поняття «облікова політика» (accounting policy) у міжнародну практику обліку введено Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Розкриття облікової політики» у 1975 р.

МСФЗ 8 "Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки" дає наступне визначення: "облікові політики – конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовувані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів" [3].

Процес реформування вітчизняного бухгалтерського законодавства відповідно до вимог міжнародних стандартів, який розпочався всередині 90-х років триває і сьогодні.

Основними завданнями такого реформування є: трансформація вітчизняного обліку до вимог міжнародних стандартів, створення якісно нової нормативно – правової бази ведення обліку та складання фінансової звітності, запровадження принципово нових правил регулювання бухгалтерського обліку, яке передбачає поєднання державного нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку з наданням підприємствам певної самостійності у виборі методів, способів, процедур ведення обліку із запропонованих нормативно-правовими актами альтернатив, в залежності від його організаційної – правової форми, виробничої та технологічної особливостей, цілей та стратегічних планів розвитку.

Для українських бухгалтерів з'явилось нове і, як показує практика, до цього часу не зовсім зрозуміле поняття – "облікова політика".

Семантика поняття включає визначення взаємозв'язку між двома поняттями «облік» та «політика» [4,с.47].

Тлумачні словники поняття облік визначають як систему реєстрації процесів якої-небудь діяльності в її кількісному і якісному виявах з метою спрямування та контролю; засвідчення, встановлення наявності з'ясування кількості чого-небудь.

Одним із значень слова "політика", в перекладі з грецької, є "мистецтво управляти державою". Політика це процес прийняття рішень, управлінська діяльність стратегічного рівня щодо внутрішніх та зовнішніх правостосунків та взаємодій.

Останній час у зв'язку з розвитком ринкових відносин термін "політика" активно почав уживатися в економічній діяльності в таких словосполученнях, як "економічна політика", "маркетингова політика", "фінансова політика", "цінова політика" тощо. При чому слово "політика" у всіх словосполученнях вживають у значенні методів і засобів досягнення мети. Отже, словосполучення "облікова політика" є виправданим. [5,с.134].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо для практикуючих бухгалтерів облікова політика термін новий, то серед науковців проблемним аспектам формування облікової політики присвячено багато уваги. Проблеми облікової політики досліджували вітчизняні науковці, зокрема: Г. М. Давидов, Т.В. Барановська, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, С. І. Дерев'яно, П.І. Житний, В.Б. Клевець, М.В. Кужельний, М. І. Кутер, М.С. Пушкар, П.Я. Хомин, В.Г. Швець, Л. З. Шнейдман та ін. Досить цікавими і ґрунтовними, на думку автора, є монографії В.А. Кулик [4] та М. Т. Щирби, [5] присвячені дослідженню теоретичних та практичних аспектів облікової політики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що результати досліджень є надзвичайно цінними, ціла низка питань залишається досі актуальною і недостатньо дослідженою, окремі висновки та рекомендації є досить дискусійними, що свідчить про відсутність єдиного розуміння науковців з теоретичних та практичних питань формування та реалізації облікової політики.

Окрім того, практика підтверджує, що формування облікової політики на більшості підприємств викликає труднощі, а інколи і просто нерозуміння у бухгалтерів. Як результат – формування облікової політики на підприємстві стає вимушено – необхідним, поверхневим і формальним процесом.

Неоднозначне тлумачення термінів, змісту процесів, пов'язаних з формуванням та реалізацією облікової політики, враховуючи необхідність підвищення інформативності і достовірності бухгалтерської інформації, визначає необхідність і актуальність подальших досліджень теоретичних, методичних, організаційних питань облікової політики та вироблення практичних рекомендацій щодо формування облікової політики підприємства, розробка конкретних пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових актів, що регламентують облікову політику, дослідження практичних аспектів облікової політики та етапів її формування.

Метою статі є визначення ролі і місця облікової політики, як вагомого інструменту, в системі управління підприємством, теоретичні дослідження та надання практичних рекомендацій щодо методів формування облікової політики суб'єкта господарювання відповідно до стратегічних цілей розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкові правила та умови господарювання, вихід на міжнародні ринки збуту ставлять перед вітчизняним бізнесом нові завдання і виклики. Ці процеси зумовлюють переформатування бухгалтерського обліку з пасивної системи збору і обробки даних на потужну інформаційну управлінську систему, яка є базою для аналізу і прийняття рішень.

В умовах сьогодення власники, акціонери, потенційні інвестори та інші користувачі хочуть бачити фінансову звітність підприємства не просто як набір показників про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період, але і детальний опис того, з використанням яких саме принципів, методів та оцінок ця звітність складена. Показники, які представлено у фінансовій звітності, не несуть ніякої інформації про те, за допомогою яких методичних прийомів вони були отримані і, отже, прийняте на їх основі рішення не завжди може бути достатньо об'єктивним. Ухвалення ж правильного і обґрунтованого управлінського рішення можливо тільки за умови ознайомлення в комплексі з фінансовою звітністю підприємства та обліковою політикою, відповідно до якої цю звітність складено. Облікова політика стає дієвим інструментом управління обліковим процесом на підприємстві та джерелом інформації для прийняття ефективних поточних та стратегічних управлінських рішень.

Основною метою облікової політики є забезпечення створення інформаційної системи підприємства з урахуванням вимог законодавчих актів і нормативних документів про фінансово – майновий стан та результати його діяльності, які необхідні як для внутрішніх, так і зовнішніх користувачів для прийняття ними обґрунтованих управлінських рішень [5, с.139].

На сучасному підприємстві облікова політика може виступати як дієвий інструмент:

- упорядкування облікового процесу та лібералізації системи обліку на підприємстві;
- формування методики обліку майна, капіталу і зобов'язань, фактів господарської діяльності та результатів діяльності підприємства на основі загальноприйнятих принципів та правил;
- забезпечення повною, достовірною та неупередженою інформацією менеджменту з метою здійснення ефективного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства та визначення стратегії подальшого його розвитку в майбутньому;
- забезпечення формування та своєчасного надання інформації різним користувачам, яка міститься у фінансовій звітності;
- надання обліку плановірності і послідовності;
- підвищення ефективності ведення обліку на підприємстві [6, с.31];
- оптимізації системи оподаткування, уникненню фінансових санкцій, відстоювання інтересів підприємства в судових інстанціях;
- моделювання облікового процесу відповідно до обраної стратегії розвитку підприємства;
- практичного усунення протиріч та розбіжностей між вимогами нормативно-правових актів різних рівнів регулювання;
- реалізації вимог МСФО;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємства.

Облікова політика підприємства є тим важливим інструментом, завдяки якому існує можливість розумного поєднання державного регулювання і власної ініціативи підприємства в питаннях організації та ведення бухгалтерського обліку [4, с.71].

Серед вітчизняних науковців немає єдиної думки щодо сутності поняття “облікова політика”, етапів її формування та документального оформлення.

В результаті проведеного дослідження, автором виокремлено два підходи до трактування даної дефініції. (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи до трактування визначення «облікова політика»

Джерело інформації	Визначення
	І підхід
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 "Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки" [3]	Облікові політики – конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності.
Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [1]	Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
Бичков М.Ф., Балашова Н. Н. [7, с.22]	Облікова політика підприємства – це прийнята підприємством сукупність способів (приймів) ведення бухгалтерського обліку – первинного спостереження, вартісного виміру, поточного групування та підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності
Бутинець Ф.Ф. [8, с.51]	Облікова політика – сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку)
Локанова Н.О. [9, с.14]	Облікова політика – це сукупність принципів, методів та процедур, що використовуються цілісною системою обліку в процесі його ведення, а також складання всіх форм звітності з метою створення інформаційних передумов для ефективного реалізації всіх управлінських функцій і задоволення потреб всіх зацікавлених користувачів з об'єктивної облікової інформації
Деражняк С. І [10]	Облікова політика – це вибрана підприємством з урахуванням встановлених норм та особливостей, методології бухгалтерського обліку, яка спрямована на досягнення його цілей і завдань та використовується з метою забезпечення надійності фінансової звітності та якісної системи управління
Пулкар М. С. [6, с.30]	Облікова політика – це механізм управління обліком, який здійснюють на основі вибору та розробки суб'єктом господарювання способів (варіантів), правил і процедур щодо організації та ведення обліку, складання і подання звітності виключно з загальноприйнятих принципів та зі специфіки діяльності підприємства для отримання повної, об'єктивної, достовірної і неупередженої інформації з метою прийняття зацікавленими особами обґрунтованих управлінських рішень
Кулик В. А. [4, с.53]	Облікова політика підприємства – це система способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що використовується підприємством для інформаційного забезпечення прийняття економічних рішень та передбачає найбільш достовірне відображення фактів господарської діяльності
	II підхід
Барановська І. В. [11, с.10]	Облікова політика – сукупність дій із формування комплексу методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, який відповідає особливостям діяльності підприємства та інтересам його власників
Шлак В. А. [12, с.204]	Облікова політика – організаційна – управлінська діяльність, пов'язана з формуванням облікового порядку (чіткої організації бухгалтерського обліку з дотриманням встановлених правил обліку)
Кулер М. І [13, с.343]	Облікова політика є вибір підприємством конкретних методик, форм, техніки ведення і організації бухгалтерського обліку, виключно з встановлених правил і особливостей діяльності.
Г.М.Давидов [14, с.30]	Облікова політика – це цільово спрямована діяльність людей з управління бухгалтерським обліком задля досягнення поставленої мети

Перший підхід трактує облікову політику як обрану підприємством конкретну сукупність принципів, методів, процедур, способів ведення обліку і складання фінансової звітності. Найбільш точним, на думку автора, є визначення запропоноване М. Т. Щирбою: "Облікова політика – сукупність конкретно вибраних варіантів відображення господарських фактів, передбачених нормативно – правовими документами і розроблених підприємством самостійно, способи обробки даних з урахуванням особливостей його діяльності та потреб управління." [5, с.6].

Другий підхід визначає облікову політику як сукупність дій та організаційних заходів, діяльність з вибору методичних прийомів, способів і процедур ведення обліку та складання звітності, чим, на думку автора, фактично ототожнює поняття "облікова політика" та "формування облікової політики". Тобто прихильники другого підходу фактично ставлять знак рівності між

самим процесом розробки облікової політики, під час якого відбувається вибір найбільш оптимальних і ефективних методів і способів організації та ведення обліку, аналізу впливу можливих варіантів на показники фінансової звітності підприємства і, власне, кінцевим результатом цього процесу – оформленою відповідним розпорядчим документом, затвердженою власником або уповноваженим ним органом обліковою політикою підприємства.

Академічний тлумачний словник так трактує термін “формувати”: “Формувати – надавати чому-небудь завершеності, визначеності, певної форми, вигляду тощо. Давати існування чому-небудь; створювати, надаючи якоїсь структури, організації, форми”. [15]

Тобто формування – це створення, в процесі якого розглядаються і аналізуються різні варіанти розвитку подій, в залежності від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників та відповідно до поставленої мети.

Таким чином, проаналізувавши різні підходи до трактування визначення облікова політика, автор пропонує розмежувати такі дефініції як “формування облікової політики” та власне “облікова політика” і пропонує наступні визначення:

- формування облікової політики – це процес вибору оптимальних для конкретного підприємства на конкретному етапі функціонування методів, способів, процедур із запропонованих законодавством альтернатив або розроблених самостійно, з урахуванням особливостей діяльності, цілей, стратегічних планів розвитку та інтересів різних груп користувачів.

При формуванні облікової політики важливо застосувати комплексний підхід, що передбачає взаємозв'язок між фінансовим, управлінським і податковим обліком. Такий підхід дозволить реалізувати призначення облікової політики як інструмента управління та джерела інформаційного забезпечення для прийняття рішень.

Процес формування облікової політики – це надана законом можливість суб'єкту господарювання самостійно здійснювати у межах правового поля облікову діяльність, яка включає сукупність принципів, методів і процедур здійснення первинного спостереження, аналізу, поточного групування, підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності, складання та подання фінансової звітності [14, с.75].

Результатом процесу формування є затвердження розпорядчого документу в якому закріплено обраний варіант облікової політики конкретного підприємства.

Таким чином, облікова політика – обраний і затверджений оптимальний комплекс методів обліку і оцінки, способів і процедур ведення обліку і складання звітності суб'єкта господарювання.

Виходячи з вищевикладеного, цілком логічним і доречним є розмежування понять “формування облікової політики” і власне “облікової політика”.

Формування облікової політики для українських бухгалтерів процес складний і, як показують дослідження, не зовсім зрозумілий. Практикуючі бухгалтери, в переважній більшості, до питань формування облікової політики підходять досить формально, нівелюючи тим самим її роль та значення як інструмента управління обліковим процесом та фінансовими результатами діяльності підприємства.

Нормативно – правові акти з питань бухгалтерського та податкового законодавства передбачають низку норм і положень, які умовно можна класифікувати за наступними групами:

1. **Імперативні норми.** До них відносяться одноваріантні обов'язкові до виконання норми та правила, які чітко і однозначно на законодавчому рівні регламентують порядок і правила відображення в обліку активів, капіталу, зобов'язань, господарських операцій та їх наслідків. Такі норми закріплено у законах, кодексах, стандартах, інструкціях та інших нормативних документах.

2. **Альтернативні варіанти.** Принципи, методи і процедури, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності та щодо яких нормативно – правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більше, ніж один варіант, а також попередні оцінки, які використовуються з метою розподілу витрат між відповідними звітними періодами. [16].

Тобто, поряд з імперативними правилами ведення обліку суб'єкту господарювання, надається певна свобода у виборі у вигляді запропонованих законодавством альтернатив: тих методів, способів і оцінок, які підприємство може обрати у відповідності до умов господарювання, поточних та перспективних планів розвитку.

3. **Нерегламентовані законодавством.** На практиці нерідко зустрічаються випадки, коли правила і методи ведення обліку тих чи інших фактів господарської діяльності взагалі не регламентовані жодним нормативним документом. Переважно це стосується управлінського обліку, який підприємство організовує самостійно у відповідності до виробничої, технологічної, організаційної структури та інших притаманних йому особливостей діяльності.

4. **Суперечливі.** Недосконалість і суперечливість чинного законодавства, неузгодженість нормативно – правових актів різних рівнів регулювання призводять до того, що підприємство для достовірного відображення фінансового стану та результатів діяльності іноді змушено відступати від затверджених нормативними документами правил і норм для надання користувачам доречної, суттєвої, правдивої інформації для прийняття поточних та стратегічних рішень.

5. **Податкові.** До них відносяться норми, затверджені податковим законодавством. Останні зміни у напрямку поєднання вимог податкового і бухгалтерського законодавства є, беззаперечно,

позитивними. Але, незважаючи на це, податковий облік для великої кількості платників залишається і сьогодні самостійним видом обліку та вимагає окремої уваги при формуванні облікової політики. В свою чергу, норми податкового законодавства можна розділити на імперативні та альтернативні.

Сама сутність облікової політики передбачає, що імперативні (одноваріантні) норми не є об'єктом формування облікової політики, оскільки є обов'язковими до виконання і не передбачають жодних альтернатив чи самостійних трактувань. Цей висновок підтверджено і Методичними рекомендаціями щодо облікової політики підприємства, в п.1.3 якого зазначено: "У розпорядчому документі про облікову політику наводяться принципи, методи і процедури, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності та щодо яких нормативно – правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більш, ніж один їх варіант, а також попередні оцінки, які використовуються підприємством з метою розподілу витрат між відповідними звітними періодами".

Одноваріантні методи оцінки, обліку і процедур до такого розпорядчого документа включати недоцільно [16].

Таким чином, в процесі створення власної облікової політики підприємство реалізує право вибору між альтернативними варіантами, які містяться у бухгалтерських, податкових та інших нормативно – правових актах, розробляє власні методи та правила ведення обліку, в першу чергу, управлінського. Окрім того, в суперечливих ситуаціях підприємство може зафіксувати в обліковій політиці прийнятний варіант з чіткою аргументацією такого вибору.

На практиці доволі часто можна спостерігати, що розпорядчий документ про облікову політику окремих підприємств, містить схематичний перелік норм діючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку, методичних рекомендацій та інструкцій. Такий підхід нівелює саму ідею формування облікової політики, як реалізації права вибору суб'єкта господарювання методів, способів і прийомів ведення обліку та складання звітності для досягнення основної мети діяльності.

Формування облікової політики, з однієї сторони, досить відповідальний і складний процес вибору методичних та організаційно – технічних методів і прийомів обліку, з іншої сторони, – це творчий процес управління можливими результатами фінансово – господарської діяльності підприємства, за допомогою вибору, комбінування і поєднання різних прийомів, способів, методів обліку і оцінок, відповідно до мети й інтересів власників, який потребує відповідного рівня теоретичної підготовки та практичного досвіду, в першу чергу, бухгалтера. Від вибору того чи іншого методу обліку і оцінок, можуть кардинальним чином змінитись фінансові результати діяльності підприємства в цілому. Рішення, які приймає бухгалтер, повинні базуватись на ґрунтовних знаннях законодавства, досвіді роботи, кваліфікації, бути виваженими та аргументованими. В міжнародній практиці широко застосовується такий інструмент прийняття рішень, як "професійне судження". В Міжнародних стандартах фінансової звітності зазначено: "Формуючи професійне судження, управлінський персонал має врахувати останні рішення інших органів, що розробляють та затверджують аналогічну концептуальну основу для розробки стандартів, іншу професійну літературу з обліку та прийняту галузеву практику в тій мірі, в якій вони не суперечать зазначеним вище джерелам" [3, с.1147].

У діючому на сьогодні вітчизняному законодавстві не згадується такий термін, як "професійне судження", хоча українські бухгалтери щоденно застосовують його в практичній роботі. Сам факт існування у нормативно – правових актах альтернативних методів обліку і оцінок передбачає застосування професійного судження бухгалтера для реалізації права вибору найбільш оптимального варіанта обліку.

Під професійним судженням необхідно розуміти думку, добросовісно висловлену професійним бухгалтером (управлінським персоналом) в обліковій політиці підприємства про механізм відображення господарських фактів (операцій) у системі обліку та звітності, з метою зняття або зменшення рівня невизначеності при прийнятті користувачами облікової інформації обґрунтованих управлінських рішень. Об'єктом професійного судження в обліку виступає господарський факт (процес або подія) в умовах невизначеності, які впливають на форму і зміст звітності суб'єкта господарювання" [6, с.196].

Професійне судження фахівців за умов розвитку ринкових відносин є засобом створення якісної облікової політики, здатної реагувати на нестандартні зовнішні та внутрішні ситуації, які виникають при функціонуванні виробничої системи. [17, с.26].

Для того, щоб реалізувати надане законодавством право вибору в процесі формування облікової політики та отримати найбільш оптимальний і ефективний її варіант, доцільно моделювати і проаналізувати декілька різних варіантів облікової політики, а також наслідків її реалізації у вигляді отримання різних фінансових результатів діяльності (прибутки або збитки) та прийняття на підставі цього відповідних управлінських рішень.

Формування облікової політики – це процес вибору та комбінації альтернативних методів обліку і оцінок, відповідно до поставленої мети та зумовлений впливом цілого ряду зовнішніх і внутрішніх чинників, тому доречно застосувати моделювання як метод формування облікової політики.

Моделювання, як загальнонауковий метод дослідження, відноситься до найбільш ефективних інструментів стратегічного управління підприємством, за допомогою якого можливо обрати найбільш оптимальний варіант розвитку подій в умовах невизначеності, обрати оптимальну

стратегію розвитку і ухвалити виважені управлінські рішення. Розробка і впровадження облікової політики є однією із складових загальної системи управління, інформаційним джерелом для планування та прийняття рішень. Отже, при формуванні облікової політики використання методу моделювання є доцільним і обґрунтованим.

Облікове моделювання повинно здійснюватись з урахуванням його основних принципів, серед яких слід виділяти швидкість створення моделі, суттєве відтворення об'єкта, повноту, простоту використання моделі, об'єктивність відображення господарського явища, достовірність, точність, адекватність, економічність. Комплексне застосування наведених принципів забезпечує відповідність інформації, створеної в середовищі бухгалтерського обліку, вимогам внутрішніх та зовнішніх користувачів [18].

Формування облікової політики на підприємстві передбачає проходження певних етапів. Серед науковців немає єдиної думки про кількість етапів і їх складові. Одні науковці пропонують три – чотири основних етапи формування облікової політики, в той же час, наприклад М.Т. Щирба виокремлює і деталізує 11 етапів [5, с.178].

Застосування методу моделювання при формуванні облікової політики, на думку автора, передбачає наступні основні етапи:

Підготовчий етап: створення робочої групи, на чолі з головним бухгалтером, яка складається з керівників структурних підрозділів та провідних спеціалістів з ключових напрямків діяльності підприємства. Кожне підприємство – це складна виробничо-економічна система, яка функціонує у певному середовищі і має властиві їй організаційні, технологічні, виробничі, комерційні особливості – і тому тільки комплексний, колективний підхід при формуванні облікової політики дозволить в процесі формування і аналізу обрати дійсно найбільш оптимальний варіант для підприємства.

В. А. Кулик вважає, що при формуванні облікової політики необхідно чітко визначитися з її місцем у системі управління підприємством в цілому та її взаємозв'язками із іншими елементами. Логічним є формування облікової політики у системі обліку, яка, в свою чергу, інтегрована в систему управління підприємством [4, с.91].

В окремих випадках формуванням облікової політики може займатись і власник (керівник) підприємства або аудиторська компанія, хоча така практика не дуже поширена.

Аналітичний етап: проводиться аналіз наслідків впливу різних чинників як на діяльність підприємства в цілому, так і на фінансовий, управлінський і податковий облік зокрема. Пушкар М.С. та Щирба М.Т. наводять таку класифікацію чинників впливу на облікову політику: зовнішні, внутрішні, перспективні, поточні, виробничо – організаційні, фінансово – економічні [6, с.175]. На думку автора, доцільно доповнити дану класифікацію і виокремити об'єктивні та суб'єктивні чинники. До об'єктивних чинників можна віднести: загальні тенденції розвитку економічних та політичних процесів у державі, інфляційні процеси, діюча система нормативно – правового забезпечення, вимоги податкового законодавства, структура ринку, конкуренція та інші чинники, на які підприємство не має впливу. До суб'єктивних чинників відносяться: організаційно – правова форма господарювання, організаційна структура, види виробничої діяльності, наявність філій та відокремлених підрозділів, бізнес – плани, напрямки, цілі, стратегія, мета діяльності та інші. На практиці для кожного підприємства притаманний свій перелік чинників, які в той чи інший спосіб впливають на процес прийняття рішень, зокрема на формування моделі облікової політики. Ґрунтовний аналіз впливу різних груп чинників, їх оптимальне поєднання на цьому етапі дозволить максимально знизити в умовах невизначеності можливі облікові ризики при формуванні ефективної моделі облікової політики.

На цьому етапі доцільно також провести аналіз діючих нормативно – правових актів з питань бухгалтерського обліку, податкового законодавства, інших законодавчих актів, що регулюють роботу підприємства. Окрім того, доцільно проаналізувати зміни, що планується внести в законодавчі акти в найближчій перспективі для врахування цих тенденцій при моделюванні різних варіантів облікової політики з метою зменшення ризиків і невизначеності.

Етап моделювання: на цьому етапі, в першу чергу, проводиться аналіз та вибір об'єктів облікової політики. На кожному підприємстві перелік таких об'єктів різний, в залежності від поставлених цілей, та обумовлений впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників. Звичайно, недоцільно формувати облікову політику стосовно тих об'єктів, що відсутні на даному підприємстві але, на думку автора, якщо в найближчій перспективі підприємство планує організаційні, виробничі чи інші зміни, доцільно врахувати такі плани при моделюванні можливих варіантів облікової політики. Такий підхід значно скоротить організаційні і трудові витрати на перегляд положень облікової політики в майбутньому, дозволить використовувати відповідні моделі в прийнятті управлінських рішень.

Процес моделювання облікової політики неможливий без застосування такого ефективного інструменту прийняття рішень, як професійне судження бухгалтера. За відсутності суцільної регламентації (наявності варіативності) облікового процесу виникає невизначеність, для усунення якої бухгалтер приймає рішення, застосовуючи професійне судження. Облікова політика фактично затверджує власний унікальний набір методів і способів ведення обліку, здійснених на основі професійного судження бухгалтера [18].

При моделюванні різних варіантів облікової політики, бухгалтер, використовуючи професійне судження, обирає ті методи обліку і оцінок, які відповідають визначеним цілям і завданням. В

одних випадках, підприємство ставить за мету отримання прибутків, покращення інвестиційної привабливості, в інших випадках, метою може бути оптимізація оподаткування, зменшення податкового навантаження. Інструментом реалізації поставлених цілей, в кожному випадку, є ефективно сформована облікова політика. В процесі моделювання бухгалтер повинен чітко усвідомлювати, що створює модель облікової системи підприємства, відповідно до поставленої мети та інтересів власників.

Результатом процесу моделювання є формування альтернативних моделей облікової політики, які, відповідно до комплексу обраних методів обліку та оцінок, по-різному впливатимуть на фінансово – економічні показники діяльності підприємства. Відповідно до поставлених завдань, обирається найбільш оптимальна на даний час в даних умовах господарювання модель. Обрана, таким чином, облікова політика, відповідно до принципу послідовності, є постійною, змінюється лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності [1]. Але, незважаючи на те, що обрана модель повинна служити реалізації поставлених цілей, вона, в свою чергу, не повинна суперечити добросовісності бухгалтера, достовірності інформації про результати діяльності суб'єкта господарювання та повинна знаходитись у рамках діючого законодавства.

Інші моделі можуть бути використані управлінським персоналом як інформаційна база для прийняття рішень при зміні стратегічних планів і напрямів діяльності підприємства в майбутньому та при внесенні змін до діючого варіанта облікової політики без додаткових витрат та організаційних заходів.

Етап затвердження та впровадження обраної моделі: на цьому етапі обраний варіант облікової політики оформляється відповідним розпорядчим документом, який затверджується власником чи керівником підприємства і є обов'язковим до виконання структурними підрозділами і посадовими особами. Облікова політика є внутрішнім обліковим регламентом підприємства, в якому встановлено і закріплено основні норми, правила, технологію і методичні прийоми ведення всіх видів обліку: управлінського, фінансового і податкового.

Серед науковців ведеться постійна дискусія – яким саме розпорядчим документом оформляти обрану облікову політику: наказом, положенням чи розпорядженням. На думку автора, законодавством і в даному питанні суб'єкту господарювання надано право вибору форми розпорядчого документу про облікову політику у відповідності до системи діловодства окремого підприємства.

Окрім того, вимогою для підприємств, котрі експортують продукцію за межі України, є обов'язкова сертифікація за системою якості ISO 9001. Така сертифікація передбачає розробку та затвердження на підприємстві системи стандартів з основних напрямків діяльності та управління. Оскільки облікова політика є складовою системи управління, доцільно на таких підприємствах її оформляти і затверджувати як відповідний стандарт. Тобто перелік можливих варіантів розпорядчого документу про облікову політику підприємства доцільно доповнити таким внутрішнім нормативним актом, як "Стандарт облікової політики підприємства".

Таким чином, моделювання, в поєднанні з професійним судженням бухгалтера, є ефективним та дієвим механізмом формування облікової політики і потребує подальших наукових досліджень та рекомендацій щодо практичного застосування.

Окрім того, автором було проведено дослідження проблемних питань, які виникають у бухгалтерів в процесі формування та реалізації облікової політики в практичній діяльності. Дослідження проводилось шляхом анкетування. До анкети було включено 10 запитань стосовно облікової політики. Для проведення дослідження було обрано вітчизняні підприємства різних організаційно-правових форм господарювання: приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю та приватні акціонерні товариства.

Виходячи з тематики даної статті, автором наведено результати анкетування щодо наступних запитань:

1. Хто на Вашому підприємстві займається формуванням положень облікової політики та внесенням змін до неї?
2. Чи включено до Розпорядчого документу про облікову політику одноваріантні методи обліку і оцінки, що дублюють норми чинних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку?
3. Чи використовуєте Ви облікову політику як інструмент для оптимізації оподаткування?
4. Яким розпорядчим документом оформляється облікова політика на підприємстві?
5. Як часто і в яких випадках переглядається діюча на підприємстві облікова політика?
6. На Вашу думку, формування облікової політики – це процес управління обліком чи вимушена необхідність?

На перше запитання 90% респондентів відповіли "головний бухгалтер" і тільки 10% опитаних відповіли, що питаннями формування облікової політики займається спеціально створена комісія. На друге запитання позитивну відповідь дали 60% опитаних, 30% не відповіли на дане запитання, і тільки 10% дали негативну відповідь. Щодо третього запитання, то тільки 40% респондентів дали позитивну відповідь. В якості розпорядчого документу 80% опитаних використовують наказ а, відповідно, 20% - положення. На п'яте запитання 60% респондентів відповіли "не переглядається", 30% що переглядається при зміні відповідного законодавства, 10%

дали відповідь “відповідно до вимог П(С)БО 6”. Формування облікової політики процесом управління обліком вважають тільки 20% опитаних, а натомість 80% - вимушеною необхідністю.

Отже, проведене дослідження чергового раз підтверджує, що на багатьох вітчизняних підприємствах облікова політика на сьогодні ще не стала дієвим інструментом управління, оптимізації оподаткування, стратегічного та поточного планування. Підхід до процесу формування облікової політики досить часто формальний. Постійні, часто абсурдні і суперечливі, зміни податкового і бухгалтерського законодавства суттєво ускладнюють роботу бухгалтера. Питання формування і перегляду облікової політики стають другорядними і перетворюються на вимушено – необхідні.

Висновки. Проведене дослідження показало, що облікова політика є вагомим інструментом управління не тільки обліком, але і результатами всієї фінансово – господарської діяльності підприємства, адже вона передбачає певну свободу у виборі суб'єктом господарювання методів, способів, оцінок, відповідно до особливостей діяльності, планів розвитку і, звичайно, інтересів власників. Отже, оскільки дозволено вибір, відповідно можливі і різні варіанти відображення одного і того ж факту господарської діяльності, вибору різних методів та способів оцінки їх оптимальної комбінації відповідно до особливостей функціонування суб'єкта господарювання. Не секрет, що облікові дані є досить умовними, тому вміння професійно ними оперувати, обрати найбільш оптимальні способи ведення всіх видів обліку (фінансового, управлінського, податкового) дозволить без зайвих витрат досягти запланованих результатів діяльності підприємства.

Таким чином, завданням науковців є подальші дослідження теоретичних і практичних питань облікової політики, вироблення конкретних практичних рекомендацій щодо формування облікової політики підприємствами різних організаційно – правових форм господарювання та галузей економіки, що допоможе практикуючим бухгалтерам зорієнтуватись у проблемних питаннях формування ефективної облікової політики, отримати відповіді на актуальні запитання, чітко зрозуміти роль і значення облікової політики для результатів фінансово – господарської діяльності підприємства, прийняття виважених та ефективних управлінських рішень.

Література

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-ХІV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
3. Міжнародні стандарти фінансової звітності - 2009 : ; пер. з англ. / ред. Ф. Ф. Голов. – К : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2009. – 1608 с. – ISBN 966-651-255-6.
4. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: Монографія – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. –с. 373.
5. Щирба М.Т. Облікова політика в системі управлінського обліку: [монографія] / М.Т. Щирба. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. – 340 с.
6. Пушкар М.С. Теорія і практика формування облікової політики: [монографія] / М.С. Пушкар, М.Т. Щирба; М-во освіти і науки України, Тернопільський національний економічний університет – Тернопіль: Карт-бланш, 2010. – 260 с.
7. Бичков М.Ф., Балашова Н.Н. К вопросу об учетной политике предприятия // Экономика с/х и перерабатывающих предприятий. – 2000. – № 2. – С. 22–23.
8. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку: підручник / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська; за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2006. – 528 с.
9. Лоханова Н. О. Облікова політика як інструмент управління економічною безпекою компанії / Н. О. Лоханова // Інвестиції: практика та досвід. - 2014. – № 11. – С. 12-16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2467>
10. Дерев'яно С.І. Облікова політика підприємства: суть та значення / С.І. Дерев'яно // Економічні науки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14.NTP_2007/Economist/21477.doc.htm.
11. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит» / Т.В. Барановська. – Ж., 2004. – 283 с.
12. Шпак В.А. Облікова політика – складова організації бухгалтерського обліку // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С. 203–205.
13. Кутер М.И. Теория бухгалтерского учета: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 640 с.
14. Облікова політика: (навчальний посібник)/ за редакцією Г. М. Давидова – К:Знання, 2010-479с.
15. Академічний глумачний словник [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/formuvaty>
16. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: Наказ Міністерства фінансів України 27 червня 2013 р. № 635 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/MetodRek/metod_uchet_polit.aspx

17. Житний П. Принципи формування облікової політики // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4 – С. 25-28.

18. Шигун М.М. Розвиток теорії та методології моделювання системи бухгалтерського обліку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / М.М. Шигун. – К., 2010. – 36

19. Бутинець Ф.Ф., Петренко Н.І. Професійне судження в контексті облікової політики підприємства // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції 6-7 грудня м. Київ 2012р. – 344с.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015р.

Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Чукаєвою І.К.

УДК 657(075.8)

БУХГАЛТЕРСЬКІ КНИГИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (ОБЛІКОВІ КНИГИ ТА ЗАПИСИ ЗНАМЕНИТОГО ІТАЛІЙСЬКОГО БАНКУ МЕДІЧІ ТА ІНШИХ ТОРГОВО-БАНКІВСЬКИХ КОМПАНІЙ)

Даньків Й.Я., Остап'юк М.Я.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 88000, Україна, Закарпатська обл., м.

Ужгород, пл. Народна, 3., e-mail: yosyp.dankiv@uzhnu.edu.ua,

Карпатський інститут підприємництва

Анотація. У статті розкривається генезис подвійної бухгалтерії на теренах Італії на основі застосування книг Франческо ді Марко Датіні, знаменитого італійського дому Медічі (1395 р.). Ранні трактати не дають належної характеристики істинної практики середньовічного обліку, усі провідні торгово-банківські центри дотримувались правила закриття книг і складання балансу. Встановлено, що ранні трактати не мали змоги дати чітку картину стану обліку. В середні віки, італійці були на вершині комерції, організації роботи товариств, банків і звичайно обліку. Крім основних факторів цього зростання: компанія, кредит і посередництво, відомі і інші, які сприяли досягненню найвищого рівня в Європі. До них слід віднести введення італійським математиком Леонардо Пізанським (Фібоначчі) у 1202 р. арабських цифр, вимірювальних приладів -- «абака» (середньовічна рахівниця). Про це вчений описав у своїй праці «Книга абака», оскільки зростання математичних знань забезпечувало точність в облікових розрахунках.

Ключові слова: подвійний запис, баланс, книга обліку, трактат, середньовічний облік, розрахунки.

Аннотация. В статье раскрывается генезис двойной бухгалтерии на территории Италии на основе применения книг Франческо ди Марко Датини, знаменитого итальянского дома Медичи (1395). Ранние трактаты не дают должного характеристики истинной практики средневекового учета, все ведущие торгово-банковские центры придерживались правила закрытия книг и составление баланса. Установлено, что ранние трактаты не могли дать четкую картину состояния учета. В средние века, итальянцы были на вершине коммерции, организации работы обществ, банков и конечно учета. Кроме основных факторов этого роста: компания, кредит и посредничество, известны и другие, которые способствовали достижению высокого уровня в Европе. К ним следует отнести введение итальянским математиком Леонардо Пизанским (Фибоначчи) в 1202 арабских цифр, измерительных приборов - «абака» (средневековая счеты). Об этом ученый описал в своем труде «Книга абака», поскольку рост математических знаний обеспечивало точность в учетных расчетах.

Ключевые слова: двойная запись, баланс, книга учета, трактат, средневековый учет, расчеты.

Annotation. The article reveals the genesis of double-entry bookkeeping in the territory of Italy on the basis of Francesco di Marco books Datini, the famous Italian house of the Medici (1395). Early treatises do not give proper characteristics of a true medieval practice of accounting, all leading commercial and banking centers comply with the rules of closing the books and balance sheet. It was established that the early treatises were unable to give a clear picture of accounting. In the Middle Ages, the Italians were on top of commerce, organization of companies, banks and accounting course. In the main factors of this growth: the company, and credit intermediation, known and others who contributed to the highest level in Europe. These include the introduction of Italian mathematician Leonardo of Pisa (Fibonacci) in the 1202 Arab figures instrumentation - "abacus" (medieval abacus). This scientist described in his book "The Book of abaca" because growth of mathematical knowledge to ensure the accuracy of accounting calculations.

Keywords: double entry, balance, accounting book, treatise, medieval accounting, calculations.

Постановка проблеми. Як показують документи Датіні, в 1395 р. подвійна бухгалтерія, звісно, була відома вже в багатьох містах Італії. Серед документів Медічі зустрічаються фрагменти головної книги (1425 – 1426 р.р.) їхньої компанії. Вона належить пізанському відділенню. І, очевидно, велась за подвійною бухгалтерією. Все це вказує на те, що компанія не обмежувала свою діяльність банківськими і грошовими операціями, а займалась також значними